

Language personality is a type of linguistic description of the personality which contains psychological, social, ethical and cognitive components reflecting in his/her speech. This is a unity of peculiarities of verbal behavior of a person who uses the language as a means of communication. That is why language personality is researched on verbal, cognitive and pragmatic levels. It is complicated multilayer functional system which unites the level of language competence, abilities to use the means of providing speech interaction (communicative competence) and knowledge of the world (thesaurus). This is a unity of abilities of creating and receiving of texts which differ by the degree and depths of reflection of reality and certain purpose.

The development of language personality is a subject of separate trend of psycholinguistics which embraces age psycholinguistics, psycholinguistics of development, ontolinguistics, psycholinguistic of child speech.

Traditionally normative speech is the object of linguistic research as the etalon of language units and the connections between them are realized in it/ this fact brings to the fore the necessity of pathological phenomenon in psycholinguistics. Speech pathology is necessary to discriminate between other speech deviations (sleeps of the tongue, rearrangement of word elements, mistakes in using words etc.).

As for its origin speech pathologies can be connected with pathology of personality, local damages of the brain, born or developed impairment of sensor systems, mental retarding or lagging of psychic development, defects of motor programming of speech.

Anthropological model of personality defines most general cultural characteristics of the entity of personalities who form a people. Anthropological characteristics of a certain personality interact with his or her cognitive indices which causes the language personality formation.

Thus from psycholinguistic prospective language personality can be scrutinized in the applied aspect: age psycholinguistic, pathological psycholinguistics, interdisciplinary aspect which unites anthropological and cognitive approaches (typology of language entities and personalities) and in the aspect of communicative behavior of the language personality.

Key words: *language personality, psycholinguistics, discourse, speech.*

УДК 811.112.2'373.7'373.43

Н. Г. Махоніна

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ФАКТОРИ ПОПОВНЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається вплив позамовних факторів (прогрес у науці та техніці, розвиток суспільних ідей, окремі історичні події, різні форми контактів з іншими націями) на поповнення фразеологічного фонду німецької мови ХХ століття.

Ключові слова: *фразеологізм, екстралінгвальні фактори, поповнення фразеологічного фонду, фразеологічний неологізм, фразеологічний новотвір.*

Постановка проблеми. Одним із перспективних напрямів у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці є вивчення процесів фразотворення та лексикографічної фіксації фразеологічних одиниць (далі – ФО). У роботах провідних лінгвістів розглядаються

різні аспекти фразотворчих процесів: онтологія, загальні та окремі фактори фразотворення й лексикографії, роль і місце цих процесів у мові (Н. Н. Амосова, В. М. Білоноженко, В. І. Гаврись, Ю. А. Гвоздарьов, О. В. Кунін, В. М. Телія). Щодо досліджень, спеціально присвячених системному опису та змінам фразеології німецької мови у певні історичні епохи, то їхня кількість є незначною [1; 3; 7; 8; 9]. Дослідження фразеологічного складу німецької мови як динамічної системи, а саме проблеми фразотворення, проводиться в дисертації О. І. Денисової [5]. Автор встановлює регулярний характер фразотворчих процесів у розвитку та оновленні фразеологічного корпусу німецької мови НДР та ФРН протягом майже 40 років. Результати її дослідження показали, що збагачення фразеологічного складу німецької мови є безперервним та динамічним процесом. Процес первинної фразеологізації визнається основним процесом фразотворення сучасної німецької мови, він реалізується за допомогою фразотворчих процесів семантичного типу. В. І. Гаврись [2] досліджує процес поповнення фразеологічного складу німецької мови на базі крилатих висловів. С. Н. Денисенко приділяє увагу когнітивним аспектам фразотворення [4]. Теоретичним проблемам фразеологічної деривації присвячена низка робіт Т. А. Коротких, де розглядається процес збагачення фразеологічного складу німецької мови на базі крилатих виразів [6]. М. В. Гамзюк розкриває у своїй роботі основні механізми, що призводять до виникнення емотивності під час первинного та вторинного фразотворчих процесів [3]. Г. Бургер накреслює основні напрямки розвитку історичної фразеології німецької мови [9]. Таким чином, сучасний стан дослідженості фразотворчих процесів, загальні напрями вивчення фразотворення визначають **актуальність** запропонованої лінгвістичної розвідки.

Метою дослідження є вивчення поповнення фразеологічного фонду німецької мови ХХ століття неологізмами та новотвореннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. З часу свого виникнення і протягом усього періоду існування будь-яка мова переживає безперервні зміни – деактуалізацію певної частини фразеологізмів та поповнення засобів образної номінації фразеологічними неологізмами і новотвореннями. У розумінні сутності фразеологічних неологізмів ми поділяємо точку зору О. І. Денисової, яка вважала, що фразеологічний неологізм – це фразеологічна одиниця, яка перебуває на початковому етапі розвитку в системі мови у певний період мовного часу й утворена на основі регулярної фразотворчої моделі як позначення вихідного існуючого поняття з метою виконання певного експресивно-номінативного завдання. На відміну від фразеологічного неологізму фразеологічне новотворення позначає нове поняття і виконує певне номінативно-експресивне завдання [5, с. 68–69]. Відповідно до мети нашого дослідження ми вважаємо можливим ідентифікувати як фразеологічні неологізми такі з них, які характеризуються незафіксованістю у попередніх словниках. Основним критерієм виділення фразеологічних новотворень у дослідженні є відображення ними принципово нових, раніше не відомих мовному колективу явищ, предметів, реалій суспільно-політичного життя, науки, техніки, спорту, відкритих або створених людиною в процесі пізнання навколишнього світу і тих, що не існували в ХІХ столітті.

Зміни у фразеологічному фонді будь-якої мови обумовлюються як динамічністю самої мовної системи, так і факторами, що діють на розвиток мови ззовні. У ХХ столітті серед всіх екстралінгвістичних факторів особливий вплив на фразеологію німецької мови мали:

- 1) прогрес у науці та техніці;
- 2) розвиток суспільних ідей;

- 3) окремі історичні події у межах державного об'єднання, наприклад, зміна суспільно-економічних формацій, війни;
- 4) вплив різних форм контактів з іншими націями;
- 5) діяльність окремих осіб.

Матеріальне життя народу є тим ґрунтом, на якому можна спостерігати перетин багатьох екстралінгвістичних факторів. Так, повсякденне життя людей ХХ століття були пронизано процесом **технізації**, через це у німецькій мові з'явилося багато ФО, образність яких була пов'язана з технікою: *die Batterie aufladen* (букв. «підзарядити батарейку», тобто «відпочити»); *Kommissar Computer* (букв. «комісар комп'ютер», тобто відділ обробки даних у комісаріаті); *genialer Dummkopf* (букв. «геніальний дурень», тобто комп'ютер).

Велику роль **транспортних засобів** відобразило багато фразеологізмів з відповідною образною складовою: *alter Mann ist kein D-Zug / kein Schnellzug* (букв. «стара людина не швидкий потяг», тобто «мені не подобається, що мене підганяють»); *auf dem falschen Bahnhof stehen* (букв. «стояти на неправильній платформі», тобто «бути гомосексуалістом»); *gucken / blicken wie ein Auto* (букв. «витріщатися, як автівка»; образність фразеологізму ґрунтується на включених фарах автомобіля, формуючи значення «широко відкривати очі від здивування»); *heißer Ofen* (букв. «гаряча пічка», тобто «автомобіль з потужним мотором, спортивний автомобіль»).

Технізація викликала також зростання рівня професійно-технічної поінформованості носіїв мови з різноманітних виробничих галузей, що відбилося на мові **збільшенням термінологічних словосполучень**, професіоналізмів, які виступили як матеріал для творення фразеологічних неологізмів та новотворів, наприклад: *Mattscheibe haben* (букв. «мати матове скло», тобто «бути нездатним ясно думати»; з мови працівників кіно); *ein schweres rechtes Bein haben* (прибл. «мати натреновану праву ногу», тобто «швидко їздити на машині»; натяк на те, що права нога тисне на педаль газу; походить з мови водіїв вантажівок); *das ist meine Blutgruppe* (букв. «це моя група крові», тобто «це мені підходить, подобається»; з мови медичних працівників).

Зростання інтелігентності, підвищення культурної самосвідомості німців стало підґрунтям для такої тенденції німецькомовного суспільства ХХ століття як **інтелектуалізація літературної мови**. У фразеології вона відобразилась у появі нових одиниць, джерелами яких стала художня література, публіцистика тощо: *leergebrannt ist die Stätte* (букв. «житло згоріло до тла та обезлюдніло», вживається, щоб показати, що щось закінчилося, тобто «пляшка пуста; у поштової скрині немає листів; у квартирі пусто»; походить з рядку «Das Lied von der Glocke» Шиллера); *das ist eine Idee / ein Gedanke von Schiller* (букв. «це думка Шиллера», тобто «це фантастична ідея», вживається іронічно).

Індустріальна революція стала причиною того, що у багатьох з'явилося більше вільного часу, що змінило весь **уклад життя людства**. Наприклад, з ХХ століття масового характеру набуває **спорт**. Спортивна термінологія поступово займає важливе місце в лексиконі сучасної людини, а зокрема й у фразеології, наприклад: *ins eigene Tor schießen* (букв. «влучити у власні ворота»); *auf ein Tor spielen* (букв. «грати в одні ворота», тобто «грати так переконливо, що суперник може лише захищатися»).

Поява багатьох фразеологічних новотворів пов'язана з новими культурними сферами людської діяльності, наприклад, **кіно і телебачення**: *der Film reißt ab* (букв. «фільм обривається», тобто «чиясь здатність згадувати закінчується»); *wie ein volles Kino lachen* (букв. «сміятися, як повний кінотеатр», тобто «дуже голосно сміятися»);

blauer Engel (букв. «блакитний ангел», тобто «п'яна дівчина», від назви однойменного фільму).

Різні форми контактів з іншими націями протягом ХХ століття призвели до становлення деяких німецьких фразеологічних неологізмів на базі іншомовних фразем. Йдеться про особливий вид фразотворчого процесу – передачу нових виразів шляхом копіювання моделей інших мов і наповнення їх елементами німецької мови. Серед них можна виділити повне калькування – пор.: *das macht sich nicht bezahlt* (прибл. «це себе не окупить», тобто «це не варто чіхось зусиль») з англ. *that does not pay; das ist nicht mein Bier* (букв. «це не моє пиво», тобто «це мене не обходить») з англ. *this is not my tea* (калькування з субституцією); і часткове калькування – пор.: *fifty-fifty machen* (прибл. «робити п'ятдесят на п'ятдесят», тобто «чесно ділити»). Зустрічаються і повністю неасимільовані вирази, як, наприклад, цей запозичений за часи Першої світової війни французький вигук на позначення докору – *o la 'la*.

Розкриття впливу окремих історичних подій ХХ століття на формування фразеологічних неологізмів і новотворів заслуговує на окреме дослідження, оскільки протягом останнього століття в Німеччині відбулися неодноразові зміни суспільно-економічних формацій, і кожна з них вплинула на розвиток фразеологічного фонду. Однак, незалежно від характеру подій, дослідники (Б. Я. Бакай) відзначають, що «для переломних періодів характерна величезна номінативна потреба» [1, с. 8], але треба зазначити, що з великої кількості фразеологічних новотворів і неологізмів перестають функціонувати в узусі відразу після закінчення карколомної події приблизно чверть таких ФО. Так, актуальні за часів Першої та Другої світових війн *dicke Berta* (букв. «товста Берта», тобто гармата часів Першої світової війни, названа на честь власниці заводу Берти Крупп), *eiserne Kuh* (букв. «залізна корова», тобто «молоко у бляшанці»), *Bagage mit Beinen* (букв. «багаж на ніжках», тобто «пасажири у суспільному транспорті», походження пов'язано з евакуацією цивільного населення під час Другої світової війни) належать зараз до лав історичної фразеології. Переважна більшість фразеологізмів, що з'явилися у переломні часи, відтісняється на периферію, лише фразеологізми, які носять «позачасовий» характер, залишаються в ядрі фразеологічного фонду, наприклад, як виникла за часи Першої світової війни ФО *Angst hat er keine, aber rennen kann er* (букв. «страх він не відчуває, але може побігти»), що виражає іронічне ставлення до боязкуватої особи.

У переломні періоди історії джерелом творення фразеологічних неологізмів стає та суспільна група, що є найактивнішою в об'єктивному (суспільно-політичному) плані [1, с. 6]. Так у період Першої та Другої світових війн більшість фразеологізмів утворювалася у військовому середовищі. Серед усіх німецьких ФО, що з'явилися в ці періоди, 57,3 % припадає на солдатський соціолект. Так, наприклад, в імплікаціоналі німецького стійкого виразу *Augenschondienst machen* (букв. «нести службу «збереження очей», тобто «спати») закладена теза «для солдата все повинно бути виконанням служби». На цій ідеї базується експресивний ефект фразеологізму, який є евфемістичним описом з оказійними семами іронії.

Всередині цієї групи фразеологізмів можна виділити підгрупи, пов'язані з лексиконом моряків, наприклад: *dicker Dampfer* (букв. «великий військовий корабель», перен. «велика, огрядна людина») або середовищем політиків, наприклад: *ein Fetzen Papier* (букв. «лапчик паперу», тобто «нічого не вартий документ»), слова рейхсканцлера Бетман-Гольвега щодо договору про бельгійській нейтралітет). Впливовою суспільною групою за часів війни стають і представники газет та журналів. З повідомлень вермахту походить ФО *von Feindfahrt zurück* (букв. «з військового походу назад»). Це стійке сполучення стосувалося інформації про дії підрозділів

воєнно-морських сил. Сьогодні воно зустрічається в найрізноманітніших контекстах: стосовно відряджень, повсякденних прогулянок чи повернення з крамниці.

Висновок. В результаті вивчення екстралінгвальних факторів поповнення фразеологічного фонду німецької мови ХХ століття неологізмами та новотвореннями було встановлено, що:

1. Виникнення нових реалій (кіно, транспортні засоби) та збільшення ролі вже відомих у способі життя населення (техніка, спорт) були найбільш впливовими чинниками розвитку фразеологічного фонду.

2. Тенденція до інтелектуалізації та до збільшення долі термінологічних словосполучень, професіоналізмів у мові так само пов'язана з екстралінгвальними чинниками.

3. ФО, утворені у переломні періоди історії, демонструють найбільший відсоток випадіння з узусу у порівнянні з іншими фразеологізмами, що виникли під впливом екстралінгвальних чинників.

4. Різні форми контактів з іншими націями призвели до утворення фразеологічних кальок або напівкальок. Поповнення фразеологічного фонду німецької мови не асимільованими фразеологічними запозиченнями є досить рідким феноменом.

Варто відзначити, що за межами запропонованої роботи залишилося ще багато запитань, вартих детального дослідження. Наприклад, вивчення впливу лінгвальних факторів на фразеологічний фонд німецької мови ХХ століття.

Список використаної літератури

1. Бакай Б. Я. Формування фразеології в переломні моменти історії народів Європи (на матеріалі української, російської, англійської, німецької, французької мов в періоди першої та другої світових війн) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Богдана Ярославівна Бакай ; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2000. – 16 с. ; Bakai B. Ya. Formuvannia frazeolohii v perelomni momenty istorii narodiv Yevropy (na materialii ukrainskoi, rosiiskoi, anhliiskoi, nimetskoi, frantsuzkoi mov v periody pershoi ta druhoi svitovykh viin) : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Bohdana Yaroslavivna Bakai ; Kyivskiy natsionalnyi un-t im. T. Shevchenka. – Kyiv, 2000. – 16 s.

2. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові (походження і вживання) / В. І. Гаврись ; відп. ред. Б. П. Найдов. – Київ : Рад. школа, 1971. – 248 с. ; Navrys V. I. Stali spoluchennia sliv u suchasni nimetskii movi (pokhodzhennia i vzhyvannia) / V. I. Navrys ; vidp. red. B. P. Naidov. – Kyiv : Rad. shkola, 1971. – 248 s.

3. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць : на матеріалі німецької мови : моногр. / М. В. Гамзюк. – Київ : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 256 с. ; Hamziuk M. V. Emotyvnyi komponent znachennia u protsesi stvorennia frazeolohichnykh odynyts : na materialii nimetskoi movy : monohr. / M. V. Hamziuk. – Kyiv : Vyd. tsentr KDLU, 2000. – 256 s.

4. Денисенко С. Н. Когнітивні аспекти фразотворення / С. Н. Денисенко // Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності : матер. всеукр. наук. конф. м. Львів, 25–27 січня 1999 р. – Львів : Літопис, 1999. – С. 50–53 ; Denysenko S. N. Kohnityvni aspekty frazotvorennia / S. N. Denysenko // Semantyka, syntaktyka, prahmatyka movlennievoi diialnosti : mater. vseukr. nauk. konf. m. Lviv, 25–27 sichnia 1999 r. – Lviv : Litopys, 1999. – S. 50–53.

5. Денисова О. И. Регулярность фразообразовательных процессов в современном немецком языке : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Ольга Игоревна Денисова. – Москва, 1983. – 251 с. ; Denisova O. I. Regulyarnost frazobrazovatelnykh protsessov v

sovremennom nemetskom yazyke : dis. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Olga Igorevna Denisova. – Moskva, 1983. – 251 s.

6. Коротких Т. А. Структурно-семантическая деривация в немецкой фразеологии / Т. А. Коротких // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2015. – № 6. – С. 148–154 ; Korotkikh T. A. Strukturno-semanticheskaya derivatsiya v nemetskoj frazeologii / Т. А. Korotkikh // Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. – 2015. – № 6. – S. 148–154.

7. Лисецька Н. Г. Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові : когнітивний та функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Наталія Григорівна Лисецька ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 20 с. ; Lysetska N. H. Frazeolohichni innovatsii v suchasni nimetskii movi : kohnityvnyi ta funktsionalnyi aspekty : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Nataliia Hryhorivna Lysetska ; Lviv. nats. un-t im. I. Franka. – Lviv, 2004. – 20 s.

8. Школяренко В. І. Динаміка розвитку фразеологічної системи німецької мови 19–20 століття : моногр. / В. І. Школяренко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – 324 с. ; Shkoliarenko V. I. Dynamika rozvytku frazeolohichnoi systemy nimetskoï movy 19–20 stolittia : monohr. / V. I. Shkoliarenko. – Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2003. – 324 s.

9. Burger H. Probleme einer historischen Phraseologie des Deutschen / H. Burger // Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. – 1977. – Vol. 99. – S. 1–24.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2017

N. H. Makhonina

EXTRALINGUISTIC FACTORS OF THE REPLENISHMENT OF THE GERMAN PHRASEOLOGICAL STOCK OF THE 20TH CENTURY

*The development of phraseological stock is determined both by linguistic and extralinguistic factors. This article focuses on revealing the influence of extralinguistic factors on the innovative processes that indicate the enrichment of German phraseological stock of the 20th century. In order to trace the numerous sources of German phraseology of the 20th century the research work goes beyond synchronic approach into diachronic as well as history, sociology, etc. The scientific-technical revolution, development of social ideas, historical events (the First and the Second World Wars), and different contacts with other nations were the most important sources of development of the German idiomatic stock in the diachronic aspect. Scientific and technical progress in combination with improved quality of education provided such a tendency in German as intellectualization, in phraseology this trend found its expression in idioms stemmed from professional slang (e.g.: *das ist meine Blutgruppe* = this is my blood type = that suits me, from medical slang) and literature sources (*leergebrannt ist die Stätte* = something is absolutely empty, deserted, an ironic quotation of Schiller). Changing of life style (e. g., increased role of sport) also resulted in origin of new phraseological units (e.g.: *ins eigene Tor schießen* = to shoot into one's own goal).*

*The author distinguishes between new phraseological formations (phraseological units used to describe new concepts, e.g.: *genialer Dummkopf* = computer) and phraseological neologisms (phraseological units new for some period of language used to describe expressively long existing concepts, e.g.: *die Batterie aufladen* = to have some rest).*

*The author also goes into details on phraseological units derived from historical events and reveals their peculiarities in comparison with other German phraseological neologisms and new phraseological formations of the 20th century. German phraseological units based on historical events are considered to demonstrate high level of instability: some of them disappear from the language as soon as historical event loses its actuality (*dicke Bertha* =*

gun at the First World War), others move from the common core to the periphery of the language, building group of archaisms (eiserne Kuh = milk in a tin can).

The author finds connection between such extralinguistic factor as contacts with other nations and foreign borrowings. Promising direction of the research is finding out the connections between linguistic factors and the enrichment of phraseological stock.

Key words: *phraseologism, extralinguistic factors, replenishment of the phraseological stock, phraseological neologism, new phraseological formation.*

УДК 811.111'42:323(477)

**Н. А. Одарчук,
Т. А. Мірончук**

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЛІЦИТНОЇ ВІДМОВИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті розглядається явище імпліцитності та особливості його прояву у відмові. На основі промов політичних діячів, виголошених стосовно сучасних процесів в Україні, виокремлюються способи реалізації імпліцитної відмови. З'ясовується її важливість у політичному дискурсі задля уникнення конфліктів. Виділяються мовні тактики, до яких вдаються іноземні політики для непрямого вираження відмови.

Ключові слова: *відмова, імпліцитність, тактика, політична комунікація, дипломатичність, конфлікт, риторичне запитання.*

Політична комунікація між представниками різних країн зумовлена стратегічними потребами у міжнародній підтримці, розвитку та стабілізації політичної, економічної та соціальної сфер менш розвинутих держав. За чверть століття своєї відновленої незалежності Україна, на жаль, не заявила про себе як сильний гравець світової політики й змушена звертатися до світової спільноти за фінансовою та дипломатичною підтримкою. Сучасні політичні процеси України спричинили бурхливу реакцію політичних еліт світу, стали темами номер один на шпальтах всесвітньо відомих інформаційних видань, об'єктом політичних дискусій та переговорів.

Гучно заявивши на весь світ під час революції Гідності в 2014 році, Україна, як незалежна та суверенна держава, стала активним учасником політичної системи світу. У виступах провідних представників політичних еліт помічаємо висловлення-захоплення українською нацією, що обрала шлях євроінтеграції та продемонструвала незламність під час масових протестів. Багато країн не змогли залишитися осторонь тодішніх подій в житті України і стали її стратегічними партнерами.

Підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом, анексія Криму, позачергові парламентські та президентські вибори, падіння національної валюти, бойові дії на сході України дестабілізували всі сфери життя країни. Саме тому керівництво України змушене просити економічної підтримки Євросоюзу, Міжнародного валютного фонду та правління Сполучених Штатів Америки з метою виведення країни із кризи. Ці всі події зумовили налагодження міцних зв'язків у міжнародній політичній комунікації.

Особливістю будь-яких політичних перемовин є досягнення консенсусу. У даному випадку головним завданням політичної комунікації є бажання домовитися про